

УДК 811.13'42+811.13'27 :321.02

О. П. Гуз – старший викладач кафедри романських та класичних мов Волинського національного університету імені Лесі Українки

Насмішка та іронія як основні засоби вираження вербальної агресії в політичному дискурсі (на матеріалі промов Ж.-М. Ле Пена)

Роботу виконано на кафедрі романських та класичних мов ВНУ ім. Лесі Українки

Проаналізовано характерні особливості сучасного політичного дискурсу. Розглядаються насмішка та іронія як основні форми вираження вербальної агресії в політичній комунікації.

Ключові слова: політичний дискурс, вербальна агресія, адресант, адресат, іронія, насмішка.

Гуз Е. П. Насмешка и ирония как основные способы выражения вербальной агрессии в политическом дискурсе (на материале выступлений Ж.-М. Ле Пена). Проанализировано характерные особенности современного политического дискурса. Рассматриваются насмешка и ирония как основные формы выражения вербальной агрессии в политической коммуникации.

Ключевые слова: политический дискурс, вербальная агрессия, адресант, адресат, ирония, насмешка.

Huz O. P. Mockery and irony as main forms of the expression of the verbal aggression in political discourse (on the basis of the speeches of J.-M. Le Pen). This article deals with are reviewed as main forms of the verbal aggression in political communication.

Key words: political discourse, verbal aggression, addresser, addressee, irony, mockery.

Постановка наукової проблеми та її значення. За останні десятиліття суспільно-політична комунікація та її мовне відображення (політичний дискурс) стали об'єктом пильної уваги лінгвістів. Сучасне демократичне суспільство дає політичним діячам, а також журналістам й іншим учасникам суспільно-політичного спілкування велику свободу мовленнєвої поведінки. Взаємодія мови та політики відбувається в рамках соціально обумовленої комунікації, при якій виділяються два основних аспекти їхнього співвідношення: 1) мова обслуговує політику, є її основним інструментом; 2) політика здатна не тільки впливати за допомогою мови, а й сама чинить вплив на подальший її розвиток.

У сучасній лінгвістиці політична комунікація є одним із нових та дуже перспективних дослідницьких об'єктів. У середині 90-х років минулого століття з'явилася низка цікавих робіт, присвячених специфіці сучасного політичного дискурсу (А. Г. Алтунян, А. Н. Баранов, В. З. Дем'янков, О. П. Єрмакова, Ю. Н. Караулов, В. І. Карасик, В. В. Петров, Ю. А. Сорокін, А. П. Чудінов, В. Н. Шапошников, М. Анжено, Е. Ашар, С. Бонафу та ін.).

Основною метою політичного дискурсу є боротьба за владу, яка може бути представлена "жорсткою" вербальною, що виражає неповагу до політичного супротивника, скепсис, іронію, так і "м'якою" агресією, тобто констатацією окремих фактів та їх коментуванням. Таким чином, можна визначити, що основна мета політичного дискурсу – боротьба за владу – здійснюється через трансляцію будь-якої інформації, яка стане у пригоді учаснику політичної комунікації для досягнення мети – отримання влади.

Оскільки будь-яка влада створює свою мовленнєву практику, то для вивчення політичного дискурсу актуальним є аналіз мови влади, або дискурсу влади. Учених-лінгвістів цікавить проблема мовленнєвого впливу у сфері політичної комунікації, в основі якої лежить її маніпулятивний характер, направлений на пошук ефективних засобів впливу політика на масову свідомість. **Актуальність** теми зумовлена недостатністю вивчення мовного етикету у спілкуванні між політиками й народом, між політиками та представниками ЗМІ, а також політиків між собою в офіційній комунікативній ситуації.

Однією з ознак сучасної політичної мови є посилення стосунків ворожості та агресивності між учасниками мовленнєвого акту. Комунікативна агресія – це прояв бажання принизити, подавити суперника в конкурентній боротьбі. Політичний дискурс часто являє собою театралізовану агресію, метою якої є створення негативного образу політичного противника, нав'язування своїх ідей, оцінок

© Гуз О. П., 2009

і думок. Оскільки одним із компонентів значення терміна “агресія” є “мовленнєве насилля” як одна із форм демонстрації панування, соціального домінування, то опоненти нерідко звертаються до вербальної агресії тоді, коли не вистачає аргументів, коли в суперечці домінує голос емоцій. Результатом агресивної мовленнєвої поведінки політичного дискурсу є комунікативний дисбаланс, який має на меті забезпечити можливість мовленнєвого впливу на масового адресата. Для досягнення комунікативного дисбалансу в політичному дискурсі є два шляхи: по-перше, продекларувати під час мовлення комунікативну неспроможність мовленнєвого партнера шляхом прямої чи непрямой дискредитації його висловлювання; по-друге, продемонструвати неспроможність опонента, порушуючи діалогічні конвенції [2, 105]. Мовленнєва агресія є невід’ємним елементом вербальної атаки, яка дає змогу використовувати не лише комунікативно-марковані лексичні одиниці, а й нейтральні мовні засоби для формування негативно-оціночних суджень.

Метою нашого дослідження є аналіз вербальних атак Жана-Марі Ле Пена, приклади яких дають можливість описати таку невід’ємну частину політичної мовленнєвої поведінки, як іронія та насмішка.

Іронічне бачення життя стало на сьогодні однією з основних характеристик міжособистісного спілкування. Сам термін “іронія” походить із грецької мови і перекладається як “удавана байдужість” або “удаване незнання”. Лінгвісти вважають іронію одним із важливих атрибутів мовленнєвої поведінки, універсальним тропом, який використовується майже в будь-якій культурі. У лінгвістичному визначенні іронія поєднує в собі дві ознаки: з одного боку, вона передбачає прийом “перекручування значення”, з іншого – невід’ємним її складником є насмішка. У політичному дискурсі іронія дуже часто вживається як прийом вербальної агресії, яка виконує насамперед інвективну функцію. Сама іронія не містить у собі дискредитуючого характеру, однак цей стилістичний засіб характеризується значною експресивністю, оскільки володіє емоційною та оціночною перлокутивною дією. На мовленнєвому рівні під час реалізації іронії нейтральні в стилістичному аспекті мовні засоби набувають експресивного значення. Політики особливо люблять поіронізувати в політичних дебатах, інтерв’ю, телевізійних шоу. Для зображення негативного мовленнєвого портрета опонента та критики, заперечення, дорікання, насмішки політики використовують іронічні звертання, привітання, компліменти, слова подяки, співчуття, пропозиції про допомогу тощо. У цих висловлюваннях виражається недоброзичливе ставлення адресанта до адресата, посилюється натягнутість у спілкуванні, відображається завуальоване негативне ставлення та почуття зневаги або обурення і, врешті-решт, іронічне використання мовного етикету за правилами агресивної стратегії може призвести комунікантів до конфлікту. Для надання іронічного змісту висловлюванням мовленнєві опоненти використовують ситуативну й асоціативну іронію. Ситуативна іронія створюється за рахунок використання автором великого арсеналу стилістичних засобів [3, 12]:

- на лексичному рівні – мовні одиниці, які належать до розмовного реєстру мови (вульгаризми та лайливі слова); варваризми; метафори; гіперболи; метонімія;
- на синтаксичному рівні – різні типи повторів, а також зєгма, оксиморон, каламбур, емфатичні конструкції;
- на лексико-семантичному рівні – епітети, семантично різноступеневі образні порівняння, антитеза.

Асоціативна іронія виникає внаслідок використання повтору, тобто ретроспекції в поєднанні з іронічною алюзією, а також анахронізмів, гротеску.

Насмішка, яка дуже тісно пов’язана з іронією, – також дуже популярний прийом серед політиків. Вона поєднує в собі гумор та агресію, що відрізняє її від просто лайливого слова. Насмішка – один із засобів непрямого вираження негативних емоцій: вона націлена на імпліцитну демонстрацію негативного ставлення до дискурсу опонентів. Насмішку часто використовують для висміювання явища, яке являє собою велику цінність для комунікативного партнера. Об’єктом насмішки завжди є конкретна людина, її погляди, діяльність та результати її діяльності. Цей прийом дуже часто використовується двома сторонами діалогу – адресантом й адресатом.

Насмішка та іронія є улюбленими засобами ораторського мистецтва лідера ультраправого Національного фронту Франції Жана-Марі Ле Пена. Саме блискучі ораторські й організаційні здібності, вишукана французька мова, вміння переконувати, знаходити тактичну та стратегічну програму зробили Ле Пена безперечним лідером правої опозиції П’ятої республіки. Вважається, що в сучасній

Франції після смерті де Голя Ле Пену як оратору немає рівних. Його можна назвати єдиним політичним діячем, чиї виступи слухаєш із задоволенням, на відміну від його конкурентів, які висловлюються на шаблонній мові, мові, що не має нічого спільного із французькою. Завдяки своїм надзвичайно крайнім поглядам Ле Пен вважається найскандальнішою політичною фігурою Французької республіки. Виступи Ле Пена забезпечили йому в ліберальних європейських колах славу “одіозного політика”, “демагога”, “расиста”, “фашиста”, “антисеміта”, “реакціонера”, “пірата”, “офіційного монстра Республіки” [1]. Для вираження негативного ставлення до лідера Національного фронту журналісти та політичні конкуренти використовують у своїх статтях і промовах агресивну лексику. Вони називають його “сатаною”, “дияволом”, “опудалом”, “старою бестією із Монтрета”, “втіленням Гітлера з Гімлером, разом узятих із чималим шматком Муссоліні”. Сам Ле Пен на початку своєї політичної кар’єри про себе сказав, що він ненависна, брудна тварина, яка піднімається все вище й вище.

Ле Пен – майстер гострого слівця. На відміну від інших політичних діячів, які всі в очах Ле Пена є “*des énarques embourgeoisés*” (випускники Національної школи адміністрації), він єдиний зберіг справжню народну французьку мову Рабле, галів і бретонців: “*Je suis un homme de peuple, moi. Ma tradition, c’est la tradition gauloise. Rabelais, maintenant, c’est très mal vu, je le sais bien. En fait, je pratique l’humour breton, moi... mais je sais que c’est déjà du racisme*”. Він залишається вірним послідовником памфлетного стилю крайніх правих 30-х років минулого століття, який був наповнений усілякими жартами, висміюваннями, уїдлими словами, каламбурами, фарсами, іронічними висловлюваннями, насмішками, метафорами. Лідер Національного фронту дуже сміливий у своїх висловлюваннях. Він не боїться бути різким, брутальним, войовничим та агресивним в інтерв’ю із журналістами, які є його улюбленою мішенню. Із ЗМІ діалог політика набуває завжди конфліктного характеру. Він настільки вміло володіє тактиками вербальної атаки, що дискредитує свого опонента з перших хвилин комунікативного акту. Ле Пен робить усе можливе, щоб зірвати плани кореспондента, повернути розмову в те русло, яке вигідне йому, як він сам висловлюється, “*clouer le bec*” непередбачуваними репліками. Наприклад, під час програми “*L’Heure de vérité*” від 31 січня 1993 р. журналіст Ален Дюамель запитав Ле Пена, що він думає про принцип “етнічного очищення”, останній відповів: “*Je n’en pense rien*”. Не отримавши більш конкретної відповіді на запитання, кореспондент наполягає на продовженні теми: “*Vous pourriez la condamner*”. Ле Пен: “*Je condamne la purification ethnique, le cancer du sein, la grêle, les accidents de la route, en gros tous les maux qui arrivent au monde*”. Як бачимо, Ле Пен уникає прямої відповіді на питання і тим самим позбавляє його будь-якого змісту.

На думку Марка Анжено, улюбленими мовними засобами лідера крайніх правих є “фігури агресії”, які включають у себе лайливі слова, метафори, порівняння, слова з елементами сарказму, антифразу, неологізми, каламбур, несмішливі жарти [5, 249]. Ле Пен обожає “шпигати” своїх політичних противників: “*Il m’arrive d’ironiser sur mes adversaires politiques, il m’arrive de souligner leur ridicule ou leurs insuffisances, mais je suis là dans mon rôle...*” [5, 48]. Політик сміливо іронізує над своїми конкурентами в політичній боротьбі. Він звинувачує соціалістів, що нові ідеї у них втілюються за допомогою “*vieilles figures*”, маючи на увазі активну участь у передвиборчій президентській кампанії (2007 р.) Сеголен Руайяль ветеранів Соцпартії Л. Жоспена і Л. Фабіуса. Своїх опонентів з UDF (“Союз за французьку демократію”) та RPR (“Об’єднання у підтримку республіки”) він називає з великою долею сарказму “*vieilles demoiselles frileuses*”. Президент Національного фронту нещадно дискредитує своїх ворогів, дуже майстерно поєднуючи при цьому гру слів і лайку, карикатуру й сарказм, іронію та насмішку. Міністра Адміністрації держави Мішеля Дюрафура Ле Пен називає “*Durafour et du moulin*”, “*Durafour-crématoire*” за те, що він виступав за ліквідацію Національного фронту; лідер правої націоналістичної партії MRP (“Рух за Францію”) Філіпп де Вільє асоціюється в Ле Пена з “*номером 000*” через незначний відсоток голосів (2,24 %) на президентських виборах 2007 року: “*Et ce que je sais de l’espionnage, je le sais surtout en lisant Monsieur de Villier, le romancier, pas l’autre. Celui de 007, pas celui de 000*” [4, 98]. Не приховуючи сарказму, який за своєю суттю агресивний, президент Національного фронту різко висловлюється про США, де, на його думку, відбувається: “*Le spectacle affligeant d’un président, galopin, galipettant et hiralant, pourchassé par des Tartuffes exhibitionnistes*” [6, 32].

Проаналізувавши вищенаведені приклади, ми дійшли до **висновку**, що для сучасного політичного дискурсу характерний агресивний тип мовленнєвої поведінки, який досягається за допомогою таких мовних засобів, як іронія та насмішка. Вивчення мовного матеріалу показує, що для сучасної політичної комунікації властиве використання пейоративної лексики, яка є основним атрибутом у мовленнєвій поведінці конфліктно-агресивної мовної особи. Власне дослідження слів із негативними конотаціями, які наразі є домінуючими в соціально-політичній лексиці, – перспектива наших подальших досліджень.

Література

1. Конец эпохи Ле Пен / пер. с франц. Б. Карпова // <http://www.infrance.ru/forum/index.php/t-32521.html>
2. Малькова В. К. Диагностика толерантности в средствах массовой информации. – М. : ИЭА РАН, 2002. – 352 с.
3. Степко М. Л. Речевые средства выражения инвективных смыслов в жанре комментария публицистического дискурса (на материалах современного английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / М. Л. Степко. – Майкоп, 2008. – 22 с.
4. Achard E. Jean-Marie Le Pen et les médias : l'exemple de la télévision. – Paris : X-Nanterre, 1995. – 125 p.
5. Angenot M. La parole pamphlétaire. – Payot, 1982. – 425 p.
6. Le Pen J.-M. La France est de retour. – Editions Carrère, 1985. – 55 p.

Статтю подано до редколегії
31.03.2009 р.